

Etisk kod för arbetsterapeuter

Etisk kod för arbetsterapeuter

Antagen av Sveriges Arbetsterapeuters fullmäktige 2018
(original från 1992, reviderad 2004, 2012 samt 2018)

© Sveriges Arbetsterapeuter

www.arbetsterapeuterna.se

Layout: Tina Sandulf

Foto: Mostphotos AB

Korrekturläsning: Linda Swartz

Tryck: Trydells Tryckeri AB

ISBN: 978-91-87837-52-4

Innehåll

Inledning	5
Kodens syfte	5
Kodens status och struktur	6
Arbetsterapins mål, grundantaganden och uppgifter	7
Etiska skyldigheter gentemot berörda parter	9
Etiska skyldigheter gentemot personen	10
Etiska skyldigheter gentemot närstående	11
Etiska skyldigheter gentemot professionskollegor och andra yrkesutövare	12
Etiska skyldigheter gentemot studenter	12
Etiska skyldigheter gentemot arbetsgivaren	12
Etiska skyldigheter gentemot allmänhet och samhällsaktörer	13
Etiska skyldigheter i forskning och utvecklingsarbete	14
Bilaga:	
Modell för etisk analys	15

Inledning

Människans görande och aktivitet är centralt i arbetsterapeutens professionsutövning. Arbetsterapeutiska insatser är inriktade på att tillsammans med personen, i hans unika sammanhang, möjliggöra ett gott vardagsliv, med meningsfulla och hanterbara aktiviteter, trots exempelvis en funktionsnedsättning eller en utsatt livssituation.

Arbetsterapeutens arbete ställer stora krav på förmåga att väga olika normer och värden mot varandra. Som stöd för arbetsterapeutens professionsutövning behövs därför en professionsetisk kod som reglerar de värden och normer som en professionsutövare förväntas uppfylla inom ramen för yrket.

KODENS SYFTE

Etisk kod för arbetsterapeuter syftar till att ge vägledning och stöd för reflektion och analys vid professionsetiska ställningstaganden. Oavsett arbetsterapeutens verksamhetsområde kan den etiska koden utgöra en utgångspunkt för beslutsfattande och förhållningssätt inom ramen för professionsutövningen.

Kodens status och struktur

Etisk kod för arbetsterapeuter är inte ett juridiskt dokument och åsidosätter därmed inte gällande lagar. Den etiska koden ger vägledning genom att den anger skyldigheter som arbetsterapeuten har att förhålla sig till i professionsutövningen.

Inledningsvis definieras professionens mål, grundantaganden och uppgifter. Därefter beskrivs arbetsterapeutens etiska skyldigheter gentemot berörda parter: person, närstående, professionskollegor och andra yrkesutövare, studenter, arbetsgivaren, allmänhet och samhällsaktörer. Avslutningsvis beskrivs etiska skyldigheter i samband med forskning och utvecklingsarbete.

Det är inte alltid som de olika etiska skyldigheterna låter sig förenas på ett enkelt sätt och konflikter kan uppstå. Arbetsterapeuten måste därför eftersträva att på ett etiskt insiktsfullt sätt balansera dessa olika skyldigheter mot varandra.

De skyldigheter som anges i koden ska inte uppfattas som absoluta. Var och en av dessa kan inte uppfyllas fullt ut i varje situation om de kommer i konflikt med varandra.

Som ett komplement till *Etisk kod för arbetsterapeuter* finns en *Modell för etisk analys*¹ och en *Exempelsamling*². Dessa ger verktyg och vägledning när det gäller att hantera etiska frågeställningar.

1. Ligger som bilaga i denna skrift.

2. Uppdateras kontinuerligt och finns tillgänglig på www.arbetsterapeuterna.se/etiskkod.

Arbetsterapins mål, grundantaganden och uppgifter

Målet med arbetsterapi är att stödja personen att göra det hen önskar och behöver, på ett sätt som främjar hens möjlighet att leva ett så gott liv som möjligt. Detta sker med utgångspunkt från personens syn på sin situation, önskemål och behov, samt med hänsyn till möjligheter och hinder i det sammanhang som hen befinner sig i.

Arbetsterapi utgår från filosofiska grundantaganden om att människan är aktiv och har potential till att ständigt utvecklas. Människans utveckling, erfarenhet och förståelse av omvärlden förutsätter engagemang i för personen meningsfulla och målinriktade aktiviteter. Människans individuella upplevelse av hälsa i livet förutsätter en grundläggande rätt till aktivitet.

Arbetsterapi innefattar kunskap om hur människors görande påverkar eller påverkas av hälsa. Arbetsterapeutens utgångspunkt är att hälsa har den person som kan och vill göra det som hen behöver, på ett sådant sätt personen önskar och i det sammanhang där hen befinner sig. Människan bör ha så stor frihet och ges så goda förutsättningar som möjligt att göra de aktiviteter som bidrar till den individuella upplevelsen av hälsa och utveckling i livet.

Arbetsterapi utgår från ett personcentrerat förhållningssätt, vilket innebär att insatserna utformas och genomförs i partnerskap med personen eller i samråd med andra berörda parter. Arbetsterapeutens insatser relateras alltid till personens unika livssammanhang, det vill säga hens vardag och de unika upplevelser som den ger.

Arbetsterapeutens insatser kan ske på individ-, grupp- eller samhällsnivå, håller hög kvalitet samt följer relevanta lagar och förordningar.

Arbetsterapeuten uppvisar personlig integritet, tillförlitlighet, öppenhet och lojalitet inom samtliga perspektiv som rör den professionella rollen. Arbetsterapeuten deltar kontinuerligt i förbättringsarbeten som utvecklar professionen och professionsutövningen.

Arbetsterapeutens professionsutövning innefattar ett yrkeslivslångt lärande där inhämtade kunskaper och färdigheter implementeras i professionsutövandet, med utgångspunkt i beprövad erfarenhet och bästa tillgängliga kunskap.

När arbetsterapeuten sprider information om professionen, dess mål, uppgifter och insatser till allmänhet, organisationer, myndigheter eller beslutsfattare på lokal, regional, nationell eller internationell nivå, sker detta i linje med de skyldigheter som anges i den etiska koden.

Etiska skyldigheter gentemot berörda parter

I sitt arbete med att nå professionens mål och utföra professionens uppgifter har arbetsterapeuten ett antal etiska skyldigheter gentemot berörda parter. I konkreta situationer är det inte alltid som dessa olika skyldigheter kan förenas.

Det är viktigt att betona att de etiska skyldigheterna gäller under förutsättning att arbetsgivaren skapar förutsättningar för arbetsterapeuten att uppfylla dessa. Detta är väsentligt för att reducera upplevelsen av etisk stress.

De etiska skyldigheterna måste i varje enskilt fall vägas mot varandra. Vid etiska dilemman kan koden tillsammans med *Modell för etisk analys* vara vägledande. Det är viktigt att betona att de etiska skyldigheterna gentemot personen i de flesta fall väger tyngre än skyldigheterna gentemot andra berörda parter.

Arbetsterapeutens etiska skyldigheter utgår från FN:s konventioner om mänskliga rättigheter och gäller oavsett parternas kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.

Arbetsterapeuten har en etisk skyldighet att uppmärksamma och försöka påverka när det förekommer ojämlik behandling. Detta är väsentligt för att kunna bidra till jämlik hälsa, men det är viktigt att betona att jämlik hälsa i befolkningen är beroende av en mängd olika bestämningsfaktorer som är utanför arbetsterapeutens åtaganden.

ETISKA SKYLDIGHETER GEMT MOT PERSONEN

Arbetsterapeuten ska bemöta personen på ett värdigt sätt, vilket innebär att:

- respektera och behandla personen som en i grunden unik och kompetent person med förmåga till självbestämmande i frågor som rör dennes liv.
- undvika att insatser påbörjas och avbryta insatser som inte är till nytta för personer, utifrån tillgänglig kunskap.

Arbetsterapeuten ska eftersträva en rättvis användning av de resurser som står till buds, vilket innebär att:

- prioritera resurser till personer med störst behov av insatser.
- använda resurser på ett kostnadseffektivt sätt så att kostnaden står i rimlig proportion till nyttan för personen.
- undvika att prioritera insatser utifrån personens efterfrågan om inte arbetsterapeuten bedömer att det finns behov av insatser.

Arbetsterapeuten ska respektera personens integritet, vilket innebär att:

- respektera personens privatliv.
- endast inhämta upplysningar som är nödvändiga för arbetsterapeutens insatser.
- följa lagstadgad sekretess och använda upplysningar om personen varsamt, så att denne inte kommer till skada eller blir kränkt.
- följa sekretessplikten förutom i de fall lagstiftning ger undantag för denna.
- vara saklig och relevant i all dokumentation.

Arbetsterapeuten ska respektera personens självbestämmande, vilket innebär att:

- bedriva arbetsterapi i partnerskap med personen utifrån hens eget perspektiv på sin situation så långt det är förenligt med professionens mål, uppgifter och tillgängliga resurser.
- sträva efter att få fram personens egen uppfattning om mål och behov även i de fall personens egna förmågor att uttrycka dessa är begränsade.
- ge den beslutskompetenta personen underlag för att göra informerade val genom att fortlöpande informera om insatsernas syfte, metod, personens egen insats, konsekvenser för personen och den förväntade nyttan med olika insatser.
- stödja den beslutskompetenta personen att ta ansvar för aktivitet och delaktighet som kan bidra till hälsa.
- påbörja insatserna först när den beslutskompetenta personen samtyckt. För barn gäller som regel att vårdnadshavare samtycker till insatser men att barnet involveras i beslutet i takt med ökad mognad.
- ha ansvar att fatta beslut om insatser för vuxna personer som inte är beslutskompetenta. Detta bör ske utifrån samråd med närstående eller god man/förvaltare om personen inte kan antas motsätta sig det eller det står klart att denne inte tar skada av att uppgifter lämnas ut. Om personen tidigare avgett avsiktsförklaring bör även den beaktas i beslutet.

ETISKA SKYLDIGHETER GENTEMOT NÄRSTÅENDE

Arbetsterapeuten ska respektera närstående, vilket innebär att:

- under förutsättning att personen samtyckt, informera närstående om de vill ha information.
- informera närstående eller god man/förvaltare om personen inte är beslutskompetent och inte kan antas motsätta sig det eller tar skada av att uppgifter lämnas ut.
- ge möjlighet för närstående att vara delaktig i insatser om:
 - personen samtyckt till detta,
 - det är förenligt med personens behandling, *och*
 - närstående så önskar.

ETISKA SKYLDIGHETER GENTEMOT PROFESSIONSKOLLEGOR OCH ANDRA YRKESUTÖVARE

Arbetsterapeuten ska respektera professionskollegor och andra yrkesutövare, vilket innebär att:

- samverka med kollegor, andra yrkesgrupper och instanser för att på bästa sätt tillgodose personens behov.
- klargöra det egna kompetensområdet för att avgränsa arbetsterapeutens frånsömn från andra yrkesutövares ansvarsområden.
- visa respekt för professionskollegors och andra yrkesutövares kompetens, skyldigheter och ansvar.
- verka för ett förtroendefullt interprofessionellt samarbete för att på bästa sätt främja gemensamma mål.
- bistå professionskollegor och andra yrkesutövare med råd, kunskaper och erfarenheter när så krävs och kan göras inom ramen för varandras kompetens.

ETISKA SKYLDIGHETER GENTEMOT STUDENTER

Arbetsterapeuten ska respektera och stödja studenter, vilket innebär att:

- vid efterfrågan handleda studenter.
- visa respekt för studenters kunskap och färdigheter och den utbildningsnivå studenten befinner sig på.
- ge stöd till de studenter som vill anförtro sig angående etiska dilemman som de upplever under sin verksamhetsförlagda utbildning.

ETISKA SKYLDIGHETER GENTEMOT ARBETSGIVAREN

Arbetsterapeuten ska respektera arbetsgivaren, vilket innebär att:

- följa arbetsgivarens riktlinjer och visa lojalitet mot arbetsgivaren så långt detta är förenligt med professionsetiken i övrigt.
- uppmärksamma arbetsgivaren i de fall när arbetsgivarens riktlinjer inte överensstämmer med arbetsterapeutens professionsetik.
- visa gott omdöme i användandet av arbetsgivarens egendom.
- stödja arbetsgivaren i det ständiga förbättringsarbetet.

ETISKA SKYLDIGHETER GENTEMOT ALLMÄNHET OCH SAMHÄLLSAKTÖRER

Arbetsterapeuten har etiska skyldigheter gentemot allmänhet och samhällsaktörer, vilket innebär att:

- informera och bidra med kunskap i frågor som rör arbetsterapi då det är i linje med professionsutövningen.
- klargöra, i offentliga sammanhang, om hen företräder sig själv, sin profession, sitt förbund och/eller sin verksamhet.
- i sin professionsutövning verka för en hållbar utveckling i enlighet med FN:s globala mål.

Etiska skyldigheter i forskning och utvecklingsarbete

Arbetsterapeuten har skyldigheter när det gäller forskning och utvecklingsarbete, vilket innebär att:

- bevaka att personens intresse väger tyngre än samhällets eller forskningens intresse i samband med forsknings/utvecklingsarbete.
- följa lagen om forskningsetisk prövning samt de etiska regler och riktlinjer som gäller för forskning när hen deltar i forskningsprojekt.
- i egenskap av handledare för utbildning som bedrivs på grund-, avancerad eller forskarnivå ansvara för att forskningsetiska aspekter beaktas.

Bilaga:

Modell för etisk analys

PROFESSIONSETISK KOD

En professionsetisk kod kan aldrig vara ett instrument som ger vägledning för hur arbetsterapeuten ska handla i varje situation då professionen utövas. En etisk kod kan inte i denna mening vara fullständig. De skyldigheter som beskrivs i koden blir också med nödvändighet oprecisa och behöver tolkas. Likaså kan omständigheter omöjliggöra för arbetsterapeuten att på samma gång följa alla skyldigheter som beskrivs i koden. Dessa kan komma i konflikt med varandra.

Det är lätt att föreställa sig situationer där den etiska koden inte ger ett bestämt svar, utan där arbetsterapeuten hamnar i en konflikt. Det kan vara en konflikt där professionens målsättning ställs mot personens rättigheter eller där olika personers rättigheter kommer i konflikt genom att de inte går att samtidigt tillgodose, till exempel på grund av resursbrist. En persons rättigheter kan även komma i konflikt med närståendes rättigheter. Exempelen på konflikter är många.

Den etiska koden innehåller inte färdiga svar på hur sådana konflikter ska lösas. I stället är den en utgångspunkt som tydliggör vilka hänsyn som måste tas när arbetsterapeuten fattar beslut om sitt handlande. Den lyfter fram olika faktorer som arbetsterapeuten måste uppmärksamma i hens bedömning och hjälper på det sättet till med en analys av den etiska konflikt hen står inför. Men det slutgiltiga avgörandet måste vara arbetsterapeutens eget.

Frågor som arbetsterapeuten ställer sig kan vara:

- Hur förhåller sig olika möjliga handlingsalternativ till den etiska koden?
- Är någon regel direkt tillämpbar?

MODELL FÖR ETISK ANALYS

Det finns inte något givet tillvägagångssätt som säger hur arbetsterapeuten ska göra för att hitta lösningen på ett moraliskt problem eller för att fatta beslut i en moralisk fråga. Det finns olika sätt för arbetsterapeuten att kunna ta ställning och ge skäl för sin bedömning och sitt handlande. Här presenteras ett förslag på hur arbetsterapeuten kan gå till väga för att diskutera sig fram till väl underbyggda ställningstaganden.

1. Formulering av problemet

När arbetsterapeuten står inför en konflikt eller ett problem börjar hen lämpligen med att försöka formulera det etiska problemet. Det görs utifrån den information som finns tillgänglig och utifrån arbetsterapeutens egen tolkning av situationen. Problemet gäller ofta hur arbetsterapeuten som professionell ska handla i en viss situation för att handla moraliskt riktigt. Det kan gälla vilka insatser som ska erbjudas, hur en person ska informeras, vilken information som ska ges eller hur resurser ska fördelas mellan personer. En moralisk frågeställning är något annat än till exempel en juridisk eller en ekonomisk. Lagtexten reglerar vad som är juridiskt rätt. Men det som är riktigt ur moralisk synvinkel är något utöver detta och handlar om vilka värden och normer som står på spel.

2. Analys av problemet

För att arbetsterapeuten ska kunna ta ställning till hur hen ska handla eller välja måste hen ofta göra frågan klarare. Arbetsterapeuten måste reflektera över vilken information som behövs för att kunna ta ställning. Hen behöver kanske ytterligare information om de berördas sociala situation och deras psykiska och fysiska förmågor, om relationer mellan olika berörda och om förhållanden som på annat sätt kan påverka (ofta begränsa) handlingsmöjligheterna (till exempel vad som är juridiskt tillåtet, de ekonomiska resurserna, det professionella uppdraget och så vidare).

Arbetsterapeuten behöver ställa sig följande frågor:

- Vilka handlingsalternativ är möjliga i situationen?
- Mellan vilka alternativ står mitt val egentligen?
- Vilken eller vilka personer berörs av mitt handlande?
- Och hur kommer de (sannolikt) att beröras – framför allt:
hur berörs de positivt eller negativt i sin livssituation?

Genom att reda ut vilka de olika handlingsalternativen är, vilka personer som berörs av dem och också hur personerna berörs (det vill säga vilka konsekvenser de olika handlingsalternativen medför), har arbetsterapeuten ytterligare klargjort det problem som först formulerats. För att fatta beslut måste arbetsterapeuten även relatera valet till sin värdegrund. För var och en består värdegrunden naturligtvis främst av den egna grundläggande moralen, det vill säga den moral vi tillämpar i vardagslivet.

I en professionell situation behöver arbetsterapeuten även ställa sig frågorna:

- Hur förhåller sig de olika handlingsalternativen till den etiska koden?
- Är någon skyldighet direkt tillämpbar?
- Finns det berörda parter som det är viktigare att ta hänsyn till än andra?
- Finns det skador eller vinster för den eller de berörda som väger tyngre än andra skador och vinster?

En analys av ett etiskt dilemma kan ibland starta med att arbetsterapeuten funderar över olika handlingsalternativ och då inser att den information hen har inte är tillräckligt omfattande eller tillräckligt precis för att kunna relatera problemet till den etiska koden. I andra situationer kanske arbetsterapeuten börjar med att söka stöd i den etiska koden för att kunna få fram vilka handlingsalternativ som är möjliga. Det viktiga är inte var analysen startar, utan att arbetsterapeuten beaktar alla komponenter i analysen. Det innebär att vid behov söka mer information, att beakta och värdera olika handlingsalternativ samt att relatera det etiska dilemman till en värdegrund.

3. Beslut och handling

Utifrån den mer genomtänkta information om handlingsalternativen som arbetsterapeuten så småningom kommer fram till och utifrån värdegrunden (professionens normer och den egna moralen) gör arbetsterapeuten sitt val och fattar beslut om hur hen ska handla.

Som modellen visar är valet eller beslutet ett resultat av ett resonemang som är rationellt samt begripligt till innehåll och struktur. Det baseras på noggrann analys utifrån korrekt information samt på värderingar och normer som arbetsterapeuten tror på och kan argumentera för och som hen i de flesta fall också delar med andra. Men det är ändå inte fråga om ett resonemang som bara kan föras på ett enda sätt eller som måste leda till ett enda och bestämt svar. Arbetsterapeuten gör egna val, tolkningar och bedömningar av fakta, egna tolkningar och rangordningar av normer och så vidare. Detta hindrar inte att arbetsterapeuter ofta ändå kommer till samma beslut och är överens i moraliska frågor. Moral är dock inte någon vetenskap. Men genom att hänvisa till befintlig information, till möjliga handlingsalternativ och till grundläggande värderingar kan arbetsterapeuten – så långt det är möjligt – rättfärdiga och motivera sitt val av handling.

Läs mer:

- Exempelsamlingen och annat relaterat till den etiska koden på:

www.arbetsterapeuterna.se/etiskkod

- WFOT:s etiska kod på www.wfot.org.

Andra viktiga dokument i din professionsutövning:

- Kompetensbeskrivningar för arbetsterapeuter.
- Kvalitetspolicy – grunden för en ständig förbättring av arbetsterapi.
- Juridik för legitimerade arbetsterapeuter.

www.arbetsterapeuterna.se/forlaget

Etisk kod för arbetsterapeuter togs fram 1992 och har reviderats vid ett antal tillfällen, senast på förbundets fullmäktige 2018.

Den etiska koden är inte ett juridiskt dokument och åsidosätter därmed inte gällande lagar. Den ger vägledning genom att ange skyldigheter som arbetsterapeuten har att förhålla sig till i professionsutövningen.

I den etiska koden definieras inledningsvis professionens mål, grundantaganden och uppgifter. Därefter beskrivs arbetsterapeutens etiska skyldigheter gentemot berörda parter: person, närstående, professionskollegor och andra yrkesutövare, studenter, arbetsgivaren, allmänhet och samhällsaktörer.

Avslutningsvis beskrivs etiska skyldigheter i samband med forskning och utvecklingsarbete.